

TEOLOGIJA I EKOLOGIJA

Zbornik radova XXIV. međunarodnog teološkog simpozija, Split, 17. - 18. listopada 2018., u: *Crkva u svijetu*, 54 (2019.) 3, 305-464.

Časopis *Crkva u svijetu* objavio je, kao posebno izdanje, Zbornik radova 24. međunarodnog teološkog simpozija pod naslovom *Teologija i ekologija*, koji je održan 17. i 18. listopada 2018. godine u prostorijama Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Zbornik obuhvaća 159 stranica, odnosno stranice od 305 do 464, trećeg broja aktualnoga 54. godišta. Uz uvodne riječi glavnog urednika prof. dr. Mladena Parlova pod naslovom: *Briga za zajedničku kuću*, na hrvatskom jeziku i u engleskom prijevodu, doneseni su znanstveni radovi osmorice domaćih i međunarodnih teologa. Krenimo redom!

Prvi rad nosi naslov: *Životinje – Božje blago, a ne hrana ljudi. Zoologija u Post 1 i njezini imperativi*. Riječ je o izvornom znanstvenom radu koji je napisala dr. sc. Miljenka Grgić, s Katedre Svetoga pisma Staroga zavjeta Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Ona polazi od zapažanja da su biblijske ekološke studije uglavnom usredotočene na čovjeka i zemlju, a o životinjama gotovo da i ne govore. Njezina studija zato želi ukazati na ozbiljnost biblijskog govora o životinjama, izlažući zoologiju u Knjizi Postanka, prvo poglavlje: prvi izvještaj o stvaranju svijeta. Govor o životinjama u Post 1 redovito se tumačio polazeći iz antropološke perspektive, stavljajući životinje u službu čovjeka. Autorica takvo standardno čitanje dovodi u pitanje i pokazuje da svećenički pisac vidi životinje kao 'živa bića', koja su iznad nežive prirode, te imaju zaseban prostor u ekosustavu.

Shodno tome postavlja se pitanje: Je li Bog prve ljude stvorio kao vegane? Naime, nakon što je Bog stvorio čovjeka kao muško i žensko, samo dva retka poslije čitamo: "Evo, dajem vam sve bilje što se sjemeni, po svoj zemlji, i sva stabla plodonosna što u sebi nose svoje sjeme: neka vam budu za hranu!" U prilog realnosti opisao Post 1, 28-30, autorica navodi i neka otkrića modernih prirodnih znanosti. Stoga je legitimno upitati se je li prijelaz ljudi s biljne prehrane na mesnu prehranu bio uistinu koristan kako se na prvi pogled čini. Nadalje, studija otkriva da je stvaranje bogolikih ljudi u Post 1 dio Božje skrbi o životinjama. Zato je njezina analiza ključnih termina, izraza i tvrdnji iz Post 1 u biti poziv ljudima da iziđu iz sebe kako bi bili u stanju vidjeti svijet iz kuta životinja, razumjeti

ih, komunicirati s njima, odgajati ih i oplemeniti njihovu narav, a ne živjeti kao paraziti ekosustava u terminima nadmoći i vladavine. Za ostvarenje dobrog Božjeg svijeta iz Post 1, smatra autorica, ljudi trebaju prihvatiti istinu koja je objavljena na prvoj stranici Biblije i koju potvrđuje moderno proučavanje ekosustava. Post 1 stavlja pred ljude zahtjevnu, ali ostvarivu pastirsku zadaću i ona je kao takva moralni imperativ.

Drugi rad zbornika je pregledni znanstveni rad pod naslovom: *Doprinos istočnoga kršćanstva razvoju teologije okoliša*. Autor je prof. dr. sc. Paul Haffner, s Papinskog crkvenog sveučilišta *Gregoriana* u Rimu. Ekološka teologija istočnoga kršćanstva polazi od teologije stvaranja. Autor u prvom dijelu donosi panoramski pregled najznačajnijih pisaca istočnoga kršćanstva, počevši od patrističkog razdoblja, preko srednjeg vijeka pa sve do modernog razdoblja, kao i njihove najznačajnije tekstove o temi ljepote i dobrote stvorenoga. Analizom tekstova crkvenih otaca i svetaca, izlaze na vidjelo temeljna teološka polazišta istočnih kršćana, koje određuje njihovo poimanje okoliša, kao i ekološke zadaće koje se mogu sažeti kako slijedi: spoznati sakramentalno značenje stvorenja; čovjekova svećenička uloga sastoji se u uzdizanju i posvećivanju svih stvorenja, što osobito dolazi do izražaja u euharistiji; Kristovo spasenje kozmički je događaj koji uključuje spasenje svih stvorenja; potreba askeze u životu ljudi kako bi se odrekli zloporabe prirode, itd. Autor je svjestan da teologija neće biti kadra donijeti tehnička rješenja za ekološku krizu, ali nam može pomoći ispravno sagledati naš prirodni okoliš kao mjesto uzajamnog zajedništva svih bića, naše odgovornosti prema okolišu, i biti poticaj na čudoredno djelovanje u odnosu na okoliš.

Treći rad nosi naslov: *'Pitanje okoliša' u perspektivi antropologije*. Riječ je o preglednom znanstvenom radu talijanskoga teologa Giovannija Ancone, s Teološkog fakulteta Papinskog sveučilišta *Urbaniana* u Rimu. Autor donosi temeljno teološko promišljanje o "temi okoliša" kroz glavne teološke doprinose o odnosu teologije i ekologije J. Moltmanna i Ch. Boureuxa. Zadržat ćemo se na Moltmannu, koji u svom radu preispituje nauk o stvaranju u ekološkoj perspektivi. Evo nekih ključnih misli: Prva ključna misao proizlazi iz nadilaženja epistemološke paradigme analitičkog tipa, koja je utemeljena na razlikovanju između subjekta i objekta, sa svrhom dolaženja do novog kognitivnog modela kojemu je cilj ne spoznaja radi dominacije, već spoznaja radi sudjelovanja u složenoj zbilji uzajamnih odnosa među živim bićima. Druga ključna misao sastoji se u novom načinu promišljanja Boga. Bog nije samo Stvoritelj

svijeta već i Duh Svemira. Riječ je o promicanju imanencije Boga u svijetu. Jednostavnije rečeno, Bog je onaj koji stvara svijet i koji ga istodobno prožima, te svemu što postoji u svakom trenutku udahnuje bitak. Treća ključna zamisao sastoji se u potrebi vrednovanja teologije prirode tako da ona bude sposobna ponuditi vjerodostojan put u kontekstu svjetske ekološke krize. “Tek onda kada se prirodu ne bude poimalo isključivo kao ‘prirodu za čovjeka’, kao objekt, kao puku materiju, [...] bit će moguće priznati joj i njezinu vlastitu povijest, neovisnu o ljudima”, piše Moltmann. Drugim riječima, ljudi će morati proći put naturalizacije na kojemu će moći sebe same shvatiti u kontekstu prirode. Autor ovog članka smatra da se radi o zanimljivom teološkom pokušaju, s kojim se valja suočiti i o kojem valja dijalogizirati, te nastavlja svoju analizu donoseći epistemološki, teološki, antropološki, kulturološki, etičko-moralni i eshatološki obzor odnosa stvorenog svijeta i ekologije.

Četvrti članak zbornika je pregledni znanstveni rad pod naslovom: *Božja nježnost u svim stvorenjima: temeljna misao enciklike pape Franje Laudato si*. Autor je prof. dr. sc. Dirk Ansorge, profesor s Filozofsko-teološke visoke škole *Sankt Georgen* u Frankfurtu. On pokušava sažeti središnje misli enciklike *Laudato si* na sljedeći način: Papa postaje braniteljem stvorenoga čiji je opstanak znatno ugrožen ljudskim djelovanjem. Njegova je enciklika poziv na buđenje svima onima koji gledaju samo svoju kratkoročnu korist i sukladno tome neodgovorno postupaju. Papa zahtijeva jednu ‘ekologiju cjelovitosti’, koja je u stanju prepoznati uzajamnu povezanost različitih globalnih kriza – ekonomske, ekološke i društvene. Papa poziva na kontemplativan i razborit pristup stvarnosti. Takav pristup vidi kao alternativu ‘tehnokratskoj paradigmi’ ako je njezin isključivi cilj ovladati prirodom. Papa poziva na osobno obraćenje svakog pojedinca koji njeguje duhovnost stvaranja, smatra svijet stvorenjem Božjim, poimajući samog sebe kao dio jedne univerzalne mreže odnosa. U tom kontekstu autor razotkriva pojam Božje ‘nježnosti’, koja je ključna za Papina teološka rasuđivanja o stvaranju i njegovoj duhovnosti.

Drugi dio zbornika *Teologija i ekologija* donosi radove četvorice profesora s KBF-a u Splitu. Prvi je rad prethodno priopćenje prof. dr. Mladena Parlova, koji donosi *Nacrt ekološke duhovnosti prema enciklici Laudato si pape Franje*. Imperativ zajedničke brige za Zemlju koja je dom svih ljudi nameće prijeku potrebu promjene ekološke svijesti. Riječ je ponajprije o ekološkoj metanoji – obraćenju koje uključuje istinsko vraćanje Bogu, ali i čovjeku, i to na način da promjena proizlazi iz vjere i susreta s Isusom Kristom. Tako obnovljena svijest mijenja samoga čovjeka, te dovodi do četverostruke ravno-

teže: unutarne u samom čovjeku, solidarne ravnoteže s drugima, s prirodom koja čovjeka okružuje te duhovne ravnoteže sa samim Bogom. Shodno tome, ekoduhovnost općenito podiže kvalitetu života, pojedinca i obitelji, pridonosi racionalizaciji potrošnje i zdravijem načinu života te samim time pomaže očuvanju okoliša. Ovakav stav je obrana od napasti konzumerizma i utilitarističkog pragmatizma, tj. bjesomučnog iskorištavanja prirodnih resursa. Konačno, isti pristup vidljivoj stvarnosti baca i novo svjetlo na sakramente kao sredstva spasenja i posvećenja, jer je čovjek dio stvorene stvarnosti u kojoj se Bog po Isusu Kristu želio susresti sa samim čovjekom i kojom se u sakramentima služi kako bi nam priopćio svoju (nevidljivu) milost. Stoga autor zaključuje: "Valja nam se naučiti diviti ljepoti prirode, stvorenja, ljepoti svega što živi i što se miče, od živih bića do lišća. Doista, svima nam je potrebno ekološko obraćenje, [...] jer ispravan odnos prema okolišu polazi od svijesti da smo i mi ljudi dio stvorenoga svijeta, svijeta koji nam je darovao dobri Stvoritelj da na njemu i od njega živimo, ali ne i da ga uništavamo."

Doc. dr. Ivan Macut, profesor ekumenskog bogoslovlja na KBF-u u Splitu, autor je izvornoga znanstvenog rada pod naslovom: *Svjetske konferencije ekumenskog vijeća crkava i odnos prema stvorenome (1948. -. 2013)*, u kojem razmatra bitne momente:

- Petu svjetsku konferenciju u Nairobiju 1975. godine, pod naslovom *Krist oslobađa i ujedinjuje*.
- Svjetsku konferenciju EVC-a 1983. godine u Vancouveru, koja potiče crkve članice na zauzetost oko pitanja pravednosti, mira i integriteta stvorenog svijeta.
- Naposljetku, prvi put izravno i značajnije EVC je progovorio o stvorenom svijetu i ekologiji na Svjetskoj konferenciji o temi pravde, mira i integriteta u Canberri 1991. godine, a na temelju Svjetske ekumenske skupštine u Seulu 1990. godine.

Sudionici ovih svjetskih i ostalih ekumenskih konferencija u svojim promišljanjima o stvorenom svijetu, o ekološkim i klimatskim problemima, polaze od temeljne istine kršćanske vjere, da je Bog stvorio svijet, te shodno tome čovjek nije gospodar, nego upravitelj. Stoga se traži promjena antropocentričnih postavki teologije stvaranja i promjena uništavalačkog mentaliteta u odnosu na prirodu koji vodi uništenju čovječanstva. U razgovorima s predstavnicima vlasti potrebno je prikazivati kršćansku sliku o stvorenom svijetu te pozivati na pravednost, mir i očuvanje stvorenog svijeta u cjelini, te zaštitu od katastrofa uzrokovanih klimatskim promjenama, u koju se trebaju uključiti svi, jer jedino cjelovitost može donijeti rezultat.

Doc. dr. Mihael Prović, profesor na Katedri Religiozne pedagogije i katehetike pri KBF-u u Splitu, u svojem preglednom znanstvenom radu prikazuje *Odgoj za katoličku ekopedagogiju s posebnim naglaskom na vjerski odgoj srednjoškolaca u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske*. Riječ je o primjeni katoličke ekoteologije kroz katoličku ekopedagogiju, tj. mogućnosti ekološkog osvješćivanja srednjoškolaca preko teološkoga i pedagoškog vida vjeronaučne nastave te utjecaju vjeronaučne nastave pri senzibiliziranju istih za ekološke teme i odgovoran odnos prema očuvanju prirode, njezinih resursa i čistoće okoliša. Autor predlaže nove pedagoške principe u tumačenju uloge katoličke ekopedagogije i izbora njezinih sadržaja, ciljeva i metoda odgoja u vjeronaučnoj nastavi, a tiču se:

1. ekologije ljudske naravi (tu spada kršćansko poimanje čovjeka kao slike Božje; prihvaćanje samoga sebe i pronalazak smisla života u vjeri; imperativ živjeti kao moralno biće...);
2. ekologije prirode i okoliša (tu spada prihvaćanje teocentričnosti stvaranja; imperativ živjeti kao protagonist – biti sustvoritelj na ovom svijetu; živjeti pravedno i solidarno; brinuti za opće dobro...).

Prof. dr. sc. Anđelko Domazet, s Katedre Temelnog bogoslovlja pri KBF-u u Splitu, u svojem stručnom radu razmišlja o temi *Ekologija u novoj religioznosti prema zapazanjima Željka Mardešića*. Mardešić analizira pojavu nove religioznosti i njezine društvene učinke i u tom kontekstu panoramski i sintetički obrađuje pojavu ekoloških tema u novim religijskim pokretima. Pritom nova religioznost i ekologija nastupaju kao kritika i ispravak pogubnih učinaka moderniteta, ali se zalažu za holističku antropologiju i panteistički svjetonazor. Za kršćane takav panteistički svjetonazor nije prihvatljiv, ali kršćani mogu zastupati takozvani “pan-en-teizam” (doslovno, ‘sve je u Bogu’), koji je u skladu s teologijom stvaranja i koji može obogatiti kršćansku duhovnost. Autor zaključuje: “Tu bi se radilo o mističnom i sakramentalnom pogledu na odnos Boga i svijeta u kojemu je moguće prevladati kako teistički dualizam (u kojem su svijet i Bog odijeljeni) tako i panteistički monizam (da su svijet i Bog jedno). To je, drugim riječima, poziv na izgrađivanje ‘kozmičke mistike’ u kojoj pojedinac ulazi u mistični odnos s materijom i vidi svijet kao sveti sakrament.”

Zaključno, svi navedeni tekstovi nesumnjivo nas upoznaju na više ili manje izvoran način s jednim dijelom teološkog razmišljanja o odnosu teologije i ekologije. Isto tako nam pokazuju koliko je tema ekologije nezaobilazna u današnjem teološkom diskursu. Riječ je o temeljnim principima katoličke ekoteologije u skladu s koji-

ma valja produbiti točke ekološke duhovnosti. Takva ekoduhovnost svoje oživotvorenje treba naći u zalaganju svih Kristovih učenika. Isto zahtijeva promjenu čovjekove vlastite teološke svijesti od antropocentričnog iskorištavanja prirode i njezinih resursa do mudrog protagonističkog gospodarenja te u tom smislu valja promijeniti i pedagoški pristup odgoju budućih generacija. Neophodno je pritom voditi računa o opasnostima divinizacije ekologije koja može voditi prema dualističkoj odijeljenosti od Boga ili pak panteizmu. Stoga je ovaj zbornik nezaobilazan priručnik na hrvatskom jeziku svima koji žele proučavati osnovne postavke odnosa ekologije i teologije, ali vrlo važan poticaj imperativu očuvanja zajedničke kuće čovječanstva.

Andelko Domazet - Emanuel Petrov